

Čeština v kontextu indoevropských jazyků (úvod do etymologie)

Doporučená literatura:

Večerka, R. a kol., *K pramenům slov. Uvedení do etymologie*, 2006;

Karlík, P. a kol., *Nový encyklopedický slovník češtiny* (czechency.org);

Lamprecht, A., *Praslovanština*, 1987;

Šlosar, D., Bauer, J., Lamprecht, A., *Historický vývoj češtiny: hláskosloví, tvarosloví, skladba*, 1977.

Durkin, Ph., *The Oxford Guide to Etymology*, 2009

Malkiel, Y., *Etymology*, 1993

[*Etimologija. Issledovanija po rusckomu i drugim jazykam*, od r. 1963 – speciální časopis věnovaný (nejen slovanské) etymologii]

Následující lexémy, které odpovídají českému adjektivu *nový*, zřetelně ukazují, že jsou si velmi podobné jak formálně, tak významově; dá se proto předpokládat, že vznikly z jedné podoby, že mají společné východisko.

č.	ř.	lat.	it.	fr.	něm.	angl.
nový	véoc	novus	nuovo	nouveau	neu	new

b. mk.	srb. ch.	sln.	slk.	luž.p.	plb.	r.	ukr.	br.
nov	növ	nòv	nový	nowy	nüvě	nóvyj	novýj	nóvy

Srovnáním slov, ale i hlásek, slabik, gramatických tvarů apod. jazykovědci zjistili, že nejen jazyky, které jsou uvedeny výše v přehledu, ale i jazyky další, většinou v Evropě a Přední Asii, tvoří jednu rodinu jazyků navzájem příbuzných. Všechny tyto jazyky vzešly z jednoho společného prajazyka, a to **prajazyka indoevropského**, a jazykům od něho odvozovaným se říká **jazyky indoevropské**.

Současné indoevropské jazyky

tvoří největší jazykovou rodinu na světě, patří mezi ně i slovanské jazyky, a tedy i čeština. Indoevropskými jazyky mluví dnes přes dvě miliardy lidí v Evropě, Asii, Americe, Austrálii a v Africe. Jsou také ze všech jazyků světa nejlépe prozkoumány jak ze synchronního, tak i z diachronního hlediska, protože jsou všechny doloženy i ve svých starších podobách (některé dokonce z 2. tis. př. n. 1.).

jazyky indické: hindský, bengálský, nepálský, cikánský aj.

jazyky íránské: perský, tádžický, afgánský, kurdský aj.

jazyky slovanské: český, slovenský, polský, lužický (horní a dolní), srbský, chorvatský, bulharský, makedonský, slovinský, ruský, ukrajinský, běloruský aj.

jazyky germánské: anglický, německý, jidiš, nizozemský, frízský, afrikánský, švédský, dánský, norský, islandský aj.

jazyky románské: portugalský, španělský, katalánský, francouzský, italský, rétorománský, rumunský, moldavský

jazyk arménský

jazyk řecký

jazyk albánský: dva hlavní dialekty – gegský a toskický

jazyky baltské: litevský, lotyšský

jazyky keltské: irský, skotský, kymerský, bretoňský

Indoevropské jazyky minulosti

Vedle současných, živých jazyků patří do ie. rodiny také množství starých jazyků, dochovaných v písemných památkách (literárních a epigrafických) různého stáří (zhruba od poloviny 2. tisíciletí př. n. l. do poloviny 2. tisíciletí n. l., kdy začíná současné vývojové stádium většiny ie. jazyků).

1. Indoíránské jazyky:

Indické a íránské jazyky staré fáze (staroindické a staroíránské) jsou si navzájem tak blízké, že se dá mluvit o jediné ie. větvi, a to indoíránské (někdy též árské):

1.1. staroindický jazyk – 2 varianty

1.1.1 **védština**

1.1.2 **sanskrt**

1.1.3 stredoindické jazyky (prákrty)

1.2 jazyky staroíránské

1.2.1 **Avesta**

1.2.2 **stará perština**

1.2.3 stredoíránské jazyky

2. Tocharština

2.1 **A** – východotocharský dialekt

2.2 **B** – západotocharský dialekt

3. Anatolské jazyky

hetitština (Bedřich Hrozný)

luvijština

lydština, lykijština, karština aj.

4. Řecké jazyky

mykénština (Mickael Ventris, John Chadwick, Antonín Bartoněk)

nářečí dórská, aiolská, arkadokyperská, iónská (j. homérský, attičtina)

5. Ostatní indoevropské jazyky Balkánu a Malé Asie

thrácké jazyky

dácké jazyky

makedonský jazyk

illyrské jazyky aj.

6. Jazyky staré Itálie

etruština

venetština

messapština

oskoumberské jazyky (umberština, oskičtina)

latina

sikulština

7. Keltské jazyky

7.1 goidelské jazyky: **irština** stará, střední a nová, **skotština**, **manština**

7.2 britonské jazyky: **kymerštia** stará, střední, nová, **kornština**, **bretonština** stará a nová

8. Germánské jazyky

1. skupina **skandinávská**

1.1 skupina východogermánská – **gótština**

1.2 skupina severogermánská (**runové nápisy praseverské; jazyk staroseverský** → jazyky **staroislandský, staronorský, starošvédský, starodánský**)

2. skupina **kontinentální**

2.1 jazyk **staroanglický** → **středoanglický** → **novoanglický**

2.2 jazyk **starofríský**

2.3 jazyk **starosaský** → jazyk **středodolnoněmecký**

2.4 jazyk **starodolnofranský** → jazyk **středonizozemský** → jazyk **novonizozemský**

2.5 jazyk **starohornoněmecký** → **středohornoněmecký** → **novohornoněmecký** (= němčina)

9. Baltské jazyky

stará pruština

10. Slovanské jazyky

staroslověnština a církevní slovanština

polabština

pomořská slovinština

kašubština